

ГУМАНІСТИЧНІ ОРІЄНТИРИ В УПРАВЛІННІ ПРОФЕСІЙНОЮ ОСВІТОЮ

Амеліна С.М., доктор педагогічних наук

У статті розглядається проблема гуманізації процесу управління професійною освітою. Зроблена спроба аналізу шляхів гуманізації навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Ключові слова: управління, гуманізація, гуманістичні орієнтири, професійна освіта, ВНЗ.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодення характеризується формуванням і бурхливим розвитком „постіндустріального”, „інформаційного” суспільства, що спричиняє загострення проблеми ролі людського чинника у житті суспільства. Мова йде про „олюднення” всієї сукупності загальнокультурних, освітніх, просвітницьких, виховних і соціальних стандартів (ідеї і гіпотези загальнолюдських цінностей, людських якостей тощо). Сама людина, її особистість стає цінністю, а це положення є центральним у гуманізації освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. В означеному аспекті значущою є ідея визнання унікальності й цінності особистості студента, який має бути суб'єктом педагогічного процесу. При цьому спираємося на наукові доробки вчених, які досліджували проблему формування гуманної особистості, – Ш.Амонашвілі, Г.Балла, І.Беха, О.Бодальова, С.Гончаренка, В.Гриньової, М.Євтуха, І.Зязюна, К.Корсака, В.Кременя, Н.Крилової, В.Кудіна, В.Лозової, В.Лугового, В.Лутая, Г.Нестеренко, І.Прокопенка, О.Савченко, В.Сухомлинського, А.Сущенко, Т.Сущенко, Г.Троцько, Н.Щуркової та ін.

Процес професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах освіти як цілісний, нерозривний, комплексний процес потребує інтеграції різних взаємопов'язаних підходів. Проте найважливішою вважаємо

гуманізацію процесу професійної освіти, тісно пов'язану з особистісно зорієнтованим навчанням і вихованням, що передбачає гуманістичну зорієнтованість управління професійною освітою.

Мета статті – розглянути питання гуманізації управління професійною освітою.

Виклад основного матеріалу. У центрі процесу професійної підготовки майбутнього фахівця знаходиться його особистість. Тому особливу увагу акцентуємо на гуманізації навчально-виховного процесу у ВНЗ як складника їхньої професійної підготовки. Гуманізм (від лат. “humanitus” – “людяність”) розглядається у філософії як світогляд антропоцентризму, витоки якого можна знайти ще в далекій античності. Ідея Цицерона про гуманізм як естетично завершену культурну й моральну еволюцію дійсно людського індивіда є значущою для нашого розуміння пріоритету культурної і духовної сторони освіти і виховання справжнього професіонала.

При розробленні концепції свого дослідження беремо за основу ствердження гуманного начала у вихованні учнів, яке В.Сухомлинський вважав найважливішою рисою педагогічної культури кожного вчителя [5]. Налаштовуючи членів свого вчительського колективу на формування любові до людей, доброти, почуття власної гідності та інших високих морально-духовних якостей, він закликав до перетворення „доброї іскри у душі кожної людини у яскравий смолоскип” [4,с.19], вбачаючи велику місію вчителя в тому, щоб „кожен вихованець обрав той життєвий шлях, ту спеціальність, яка давала б йому не тільки хліб насущний, а й радість буття, почуття власної гідності” [4, с.19].

Під кутом зору гуманізації професійної підготовки студентів ВНЗ великий інтерес викликає творче продовження ідей В.Сухомлинського у втіленні гуманістичного підходу до навчання і виховання відомим педагогом Ш.Амонашвілі, що наголошував насамперед на таких сторонах гуманізації навчально-виховного процесу, як доброзичливе та позитивне сприйняття

учня, незважаючи на його помилки, повага до особистості учня, вміння вчителя співпрацювати з учнями, об'єднуючись з ними для спільного розв'язання пізнавальних задач [1].

Зважаючи на те, що сутність гуманізму полягає у „визнанні цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і вияв своїх здібностей” [1,с.28], акцентуємо на орієнтації управління педагогічним процесом у вищих навчальних закладах на взаємопов'язаний розвиток та саморозвиток викладачів і студентів з урахуванням їхніх інтересів, переконань та здібностей, проте за умови узгодження власних інтересів і потреб суспільства. При цьому спираємось на думку Т.Сущенко про покликання „створити людину як вищу цінність суспільства, створити благодіючі умови для всебічного розвитку її здібностей і таланту, розвитку особистості” [7,с.6]. Людина повинна стати мірою усіх досягнень, проте це положення частіше декларується, ніж втілюється на практиці. Наразі час перейти від гучного, але не наповненого конкретними справами проголошення людини центральною постаттю навчально-виховної діяльності до практичної реалізації задекларованої мети.

Образ власного „Я” (Я-концепція) є витвором кожного учасника педагогічного процесу. Побудова процесу професійної підготовки студентів на гуманістичних засадах націлена на формування позитивного наповнення кожного „я” (віра у власні здібності, сили і можливості; концентрація на позитивних особистих переживаннях і емоціях; відхід від негативного досвіду та трансформування його у точку відліку шляху до нового досягнення; постійне підвищення самооцінки; продуктивна амбітність). Такому розвитку особистості сприяє діалогічне середовище, створене зусиллями педагогів, що спираються на досягнення гуманістичної педагогіки і творчо втілюють її у свою повсякденну практичну діяльність.

Таким чином, невід'ємною умовою для безперервного цілеспрямованого формування і розвитку особистості майбутнього фахівця є визнання і підтримка його успіхів і досягнень. Позитивна оцінка – це

потужний стимул для подальшого вдосконалення, адже окрилена визнанням людина не буде зупинятись на досягнутому, а продовжуватиме свій поступально-прогресивний рух на шляху підвищення рівня свого професіоналізму. Однак слід зазначити, що разом зі створенням „ситуацій успіху” гуманне ставлення до студента виражається і у визнанні його права на помилку. Негативний досвід – це також досвід. Переживши і проаналізувавши свої помилки й невдачі у ситуаціях професійного спілкування, студент врахує їх, щоб не допустити повтору у майбутній професійній діяльності.

Гуманізацію процесу професійної підготовки студентів у ВНЗ розглядаємо не просто як набуття певних знань й оволодіння відповідними вміннями, але й навчання самоорганізації своєї навчальної й подальшої професійної діяльності, стимулювання активності та ініціативи, пробудження здатності встановлювати і розвивати міжособистісні відносини у професійних контактах у своєму фаховому полі та інших сферах.

Педагогічний процес набуває зараз зовсім іншої, відмінної від традиційної, спрямованості – на розвиток та саморозвиток його суб’єктів з опорою на їхню здатність та прагнення до самореалізації, і сприяє постійному самовдосконаленню особистості фахівця. Новітня концепція навчання упродовж всього життя, яка активно впроваджується останнім часом, є гуманістичною за своєю сутністю, адже вона відкриває для кожної людини можливість регулювати процес власної освіти: здобути певний кваліфікаційний рівень освіти, зупинитись, а потім розпочати оволодіння наступним; перекваліфікуватись у разі співпадання потреби суспільства і власних інтересів; вивчати суміжні дисципліни, розширюючи власний світогляд і коло своїх професійних інтересів, та використовуючи їх у своїй професійній діяльності, включаючи професійне спілкування.

Традиційний педагогічний процес, характерний для навчальних закладів, базується на вивченні розрізнених дисциплін без уявлення про їх взаємозв’язки і цілісність світу. Часткові знання про зв’язки між окремими

областями науки обмежуються так званими „міжпредметними зв'язками”, які сприймаються більшістю викладачів як обтяжуючий, необов'язковий, навіть зайвий елемент робочої програми, що тільки нав'язується „згори”. Гуманістичний підхід може стати тим наскрізним стрижнем, який здатен об'єднати окремі знання з різних дисциплін – „пазли” у цілісну систему. Тільки тоді професійний розвиток студента стане справді гармонійним, а не деформовано-однобоким.

Говорячи про гуманізацію освіти, педагоги зосереджуються здебільшого на створенні умов для розвитку особистості студента і забувають про іншого рівноправного суб'єкта навчального процесу – викладача і його розвиток як фахівця і особистості. Ми приєднуємось до думки А.Сущенка про необхідність особливої уваги до особистості вчителя, викладача, сприяння процесу самореалізації їхнього гуманістичного потенціалу у педагогічній діяльності, об'єктивації гуманістичних резервів як елементів мотиваційної сфери та структури особистості [6], адже на викладача покладаються якісно нові завдання у процесі педагогічної взаємодії зі студентами з метою формування у них культури професійного спілкування. Основою успішної педагогічної взаємодії й педагогічного впливу є ставлення до студента як до суб'єкта, а не об'єкта навчально-виховного процесу, тобто становлення і розвиток суб'єкт-суб'єктних навчальних взаємин.

Традиційно університети у всі часи свого існування і на всіх етапах розвитку суспільства були осередками гуманізму, проте сьогодення вимагає від вищих навчальних закладів більшого зосередження на формуванні у майбутніх фахівців чітких життєвих орієнтирів, що ґрунтуються на гуманістичних цінностях. Розглядаючи питання гуманізації професійної підготовки фахівців не можна не думати про перспективи. Сьогоднішня професійна освіта не тільки формує фахівця, але й створює нові форми стосунків між професіоналами. Гуманізація вищої освіти є одним з найважливіших засобів вдосконалення життєдіяльності майбутніх

спеціалістів, своєрідною творчою лабораторією формування рівноправних міжлюдських відносин, а також своєрідним каталізатором, котрий має прискорити розвиток культури відповідної соціальної і професійної групи. Закладаючи у особистість студентів гуманні цінності, „інвестуючи” в них сьогодні, вища школа працює на подальшу гуманізацію всього суспільства у майбутньому, на посилення орієнтації на людину, реалізацію людиновимірною потенціалу.

Гуманістичний аспект у концепції професійної підготовки майбутніх фахівців набуває все більшого значення у зв'язку з технізацією та інформатизацією всіх сфер життєдіяльності людини на сучасному етапі розвитку людства. Він передбачає підготовку фахівців на засадах педагогіки співробітництва й створення сприятливих умов для самовдосконалення і самореалізації студентів. Підтримуючи думку Т.Сущенко про те, що „... утвердження гуманізму для людини і в людині здійснюється тільки через культуру” [7,с.5], вважаємо формування професійної культури одним із чинників загального процесу гуманізації вищої школи.

Звідси стає очевидним, що гуманізація процесу управління професійною освітою, тобто професійна підготовка студентів ВНЗ з посиленням людиноцентризму, вимагає особистісної орієнтації форм та засобів навчання і виховання.

Психологічне підґрунтя особистісно зорієнтованого навчання і виховання знаходимо у поглядах С.Рубінштейна на особистість і її формування. Він розглядає особистість як „воєдино пов'язану сукупність внутрішніх умов, через які відбиваються всі зовнішні впливи... Все в психології особистості, що формується, так або інакше обумовлено, але ніщо в її розвитку не виокремлено безпосередньо із зовнішніх впливів” [3,с.368]. У подальшому спираємось на думку І.Беха про те, що особистісна орієнтація навчально-виховного процесу надає можливість людині обрати оптимальні шляхи самовиховання і самореалізації [2].

Особистісно-зорієнтований підхід у контексті професійної підготовки

майбутніх фахівців передбачає врахування потреб, інтересів і здібностей кожного студента; визнання його самоцінності як активного носія суб'єктного досвіду; спирання на цей досвід при конструюванні навчально-виховного процесу. На відміну від традиційного навчання у ВНЗ при особистісно зорієнтованому на передній план виходить індивідуальність кожного студента, його унікальність і неповторність, його власний досвід, мотивація й готовність до оволодіння новими знаннями та компетенціями. Особливість особистісно орієнтованого навчання і виховання полягає у тому, що орієнтація навчання спрямована на унікальну особистість, а не на „середнього студента”, як це було раніше, коли пропагувалась загальна „уніфікація” студентів.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що навчально-виховний процес у ВНЗ має ґрунтуватися на ідеях гуманізації професійної освіти. Гуманістичні засади цього процесу передбачають насамперед його спрямованість на формування позитивного наповнення кожного „я”. З урахуванням особистісної орієнтації форм та засобів навчання і виховання основна увага акцентується на індивідуальності кожного студента, його унікальності й неповторності, власному досвіді, мотивації і готовності до оволодіння новими знаннями та компетенціями.

Актуальними напрямами подальшої розробки окресленої проблеми є дослідження особливостей управління професійною освітою на гуманістичних засадах в умовах кредитно-модульної системи, вивчення впливу вимог роботодавців на організацію професійної підготовки фахівців у ВНЗ.

Список літератури

1. Амонашвили Ш.А. Основания педагогики сотрудничества / Ш.А. Амонашвили // Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В.Петровского. – М.: Педагогика, 1989. – С.144-177.
2. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – №3. – С.5-14.

3. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2003. – 512 с.
4. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека / В.А. Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1975. – 236 с.
5. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина / В.А. Сухомлинский. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 348 с.
6. Сущенко А.В. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А.В. Сущенко. – Харків, 2004. – 44 с.
7. Сущенко Т.І. Педагогічний процес у позашкільних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук: спец. 13.00.01 / Т.І. Сущенко. – К., 1985. – 56 с.

Амелина Светлана Николаевна. Гуманистические ориентиры в управлении профессиональным образованием.

В статье рассматривается проблема гуманизации управления профессиональным образованием. Сделана попытка анализа путей гуманизации учебно-воспитательного процесса в вузе.

Ключевые слова: управление, гуманизация, гуманистические ориентиры, профессиональное образование, вуз.

Svitlana Amelina. Humanistic orientation in the management of professional education.

The article deals with the problem of humanization of the management of professional education. The attempt of analyses of ways of humanization of the educational process in higher education has been made.

Key words: management, humanization, humanistic orientation, professional education, higher education.